

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2025-yil 4-son

VOLUME 5 / ISSUE 4 / 2025
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.5.4

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Mahmudov, E. Sharipov,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 22-dekabrda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 6,2
Adadi: 100. Buyurtma: № 202.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

Y. Kolenko – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosari

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS’UL MUHARRIR

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi mudiri o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi mudiri, yuridik fanlar doktori

O. Mahkamov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi dotsent v.b., yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Parlament tadqiqotlari instituti direktorining o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti Kriminalistika va huquqiy ekspertiza kafedrasi mudiri, yuridik fanlar nomzodi

D. Musayev – Bojxona institutining Umumhuquqiy fanlar kafedrasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

I. Nikonov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi boshqarma boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

N. Hojiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi dotsenti v.b.

P. Xojabekov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi o‘qituvchisi, yuridik fanlar nomzodi

D. Nurumov – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va advokatura kafedrasi professori v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, Э. Шарипов,
Ш. Бекназарова, Е. Яромолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев
Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Факс: (0371) 233-37-48.
Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023, № 174625.

Журнал передан в типографию
22.12.2025.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 6,2. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 202.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Е. Коленко – первый заместитель начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Ш. Хайдаров – заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Отажонов – заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Махкамов – и. о. доцента кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

К. Абдурашулова – профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

С. Ниёзова – профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

В. Давлятов – заместитель директора Института парламентских исследований при Законодательной палате Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Баратов – заведующий кафедрой криминалистики и судебной экспертизы ашкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Мусаев – заведующий кафедрой общеправовых дисциплин Таможенного института, доктор философии по юридическим наукам, доцент

И. Никонов – начальник управления Администрации Президента Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам

Н. Хожиев – и. о. доцента кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

П. Хожобеков – преподаватель кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции ашкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Нурумов – и. о. профессора кафедры суда, правоохранительных органов и адвокатуры ашкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

**FOUNDER:
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, E. Sharipov,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafae

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 22.12.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 6,2.

Units: 100. Order: № 202.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salaev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Y. Kolenko – First Deputy Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

Sh. Khaydarov – Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

O. Mahkamov – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

S. Niyozova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Deputy Director of the Institute of Parliamentary Research under the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Baratov – Head of the Department of Criminalistics and Forensic Examination of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Musaev – Head of the Department of General Legal Sciences of the Customs Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

I. Nikonov – Head of a Department of the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

N. Hojiyev – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law

P. Khojabekov – Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Nurumov – Acting Professor of the Department of Court, Law Enforcement Agencies and Advocacy of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH

Sobitova Umidaxon Murod qizi

UMUMIY NAZORAT PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATINING UNIVERSAL
YO'NALISHI SIFATIDA: NAZARIY-HUQUQIY TAHLIL 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Nurmanov Xolbek Rahmatilla o'g'li

KIBERJOSUSLIK TUSHUNCHASI VA UNING OBYEKTIGA OID AYRIM
MULOHAZALAR18

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Raximova Ulzana Xamidullayevna

IQTISODIY JINOYATLARNI TERGOV QILISH DAVOMIDA BAHOLASH
XIZMATIDAN FOYDALANISH ASOSLARI28

Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich

AYBLOV TUSHUNCHASINING DA'VO VA JINOIY TA'QIB TUSHUNCHALARI BILAN
O'ZARO NISBATI40

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ОБЩИЙ НАДЗОР КАК УНИВЕРСАЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Нурманов Холбек Рахматилла угли

НЕКОТОРЫЕ СУЖДЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ПОНЯТИЕМ КИБЕРШПИОНАЖА
И ЕГО ОБЪЕКТОМ 18

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Рахимова Ульзана Хамидуллаевна

ОСНОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОЦЕНОЧНЫХ УСЛУГ В ХОДЕ
РАССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ 28

Утениязов Кеулимжай Куанышбаевич

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЯ ОБВИНЕНИЯ С ПОНЯТИЯМИ ИСКА И
УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ 40

CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

GENERAL SUPERVISION AS A UNIVERSAL DIRECTION OF THE ACTIVITIES
OF PROSECUTOR'S OFFICES: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Nurmanov Kholbek Rahmatilla ugli

SOME CONSIDERATIONS ON THE CONCEPT OF CYBERSPIONING AND
ITS OBJECT 18

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

Rakhimova Ulzana Khamidullaevna

FUNDAMENTALS FOR USING EVALUATION SERVICES DURING
THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMES 28

Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich

THE CORRELATION BETWEEN THE CONCEPT OF ACCUSATION AND
THE CONCEPTS OF CLAIM AND CRIMINAL PROSECUTION 40

Kelib tushgan / Получено / Received: 23.07.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 19.09.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 22.12.2025

DOI: 10.51788/tsul.ccj.5.4./ACMT5559

UDC: 343.2/.7(045)(575.1)

KIBERJOSUSLIK TUSHUNCHASI VA UNING OBYEKTIGA OID AYRIM MULOHAZALAR

Nurmanov Xolbek Rahmatilla o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0001-2582-7720

e-mail: xolbek.nurmanov123@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif tomonidan bugungi kunda o'ta jiddiy xavf tug'diradigan kiberjinoyat – kiberjosuslik tushunchasi va uning obyektiga oid ayrim mulohazalar berilgan, jumladan, ushbu masalada yuridik fanda mavjud fikrlar, g'oyalar, konsepsiyalar, ilmiy munozaralar atroflicha ko'rib chiqilgan. Muallif ushbu ilmiy fikr va qarashlar, muhokamalarga asoslangan holda milliy qonunchilikda hozirgi kunda kiberjosuslikni sodir etish obyekti – maxfiy ma'lumotlar va tijorat siriga daxl qilish uchun munosib yuridik javobgarlik choralari belgilanmaganligi, ayni chog'da rivojlangan xorijiy mamlakatlar fan va amaliyotida, maxsus qonunlarida kiberjosuslik javobgarligiga oid huquqiy qoidalar shakllantirilgani, shu bois ushbu o'ziga xos jinoiy qilmish yuzasidan javobgarlikni belgilashda jahon amaliyotida allaqachon shakllanib ulgurgan bir qator shartlarni inobatga olish zarur degan xulosaga kelgan. Buning uchun muallif tomonidan milliy jinoyat qonun hujjatlariga tegishli qo'shimcha va o'zgartishlar kiritish yuzasidan taklif berilgan.

Kalit so'zlar: josuslik, davlat manfaati, iqtisodiy soha, kompyuter axboroti, maxfiylik, iqtisodiy sir

НЕКОТОРЫЕ СУЖДЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ПОНЯТИЕМ КИБЕРШПИОНАЖА И ЕГО ОБЪЕКТОМ

Нурманов Холбек Рахматилла угли,

самостоятельный соискатель

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье автором рассматривается одно из наиболее серьезных киберпреступлений, представляющих значительную угрозу в современных условиях, – кибершпионаж, а также приводятся отдельные соображения относительно его объекта. В частности, всесторонне

анализируются существующие в юридической науке мнения, идеи, концепции и научные дискуссии, посвященные данной проблематике. На основе обобщения указанных научных подходов и дискуссий автор приходит к выводу, что в настоящее время в национальном законодательстве не установлены надлежащие меры юридической ответственности за посягательство на объект совершения кибершпионажа – конфиденциальную информацию и коммерческую тайну. Вместе с тем в науке и правоприменительной практике развитых зарубежных государств, а также в их специальных законах, сформированы правовые нормы, регулирующие ответственность за кибершпионаж. В связи с этим обосновывается необходимость учёта ряда условий, уже сложившихся в мировой практике, при установлении ответственности за данное специфическое преступное деяние. В целях реализации указанного подхода автором предложено внесение соответствующих дополнений и изменений в национальное уголовное законодательство.

Ключевые слова: шпионаж, государственный интерес, экономическая сфера, компьютерная информация, конфиденциальность, экономическая тайна

SOME CONSIDERATIONS ON THE CONCEPT OF CYBERSPIONING AND ITS OBJECT

Nurmanov Kholbek Rahmatilla ugli,

Independent Researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. *In this article, the author presents certain considerations regarding the concept of cybercrime – cyber espionage – which poses an extremely serious threat today, as well as its object. In particular, the article thoroughly examines the views, ideas, concepts, and scholarly debates existing in legal science on this issue. Based on these academic opinions, approaches, and discussions, the author concludes that current national legislation does not establish adequate legal liability for acts of cyber espionage involving the infringement of confidential information and trade secrets. At the same time, in the legal theory and practice of developed foreign countries, as well as in their special legislation, legal norms regulating liability for cyber espionage have already been formed. Therefore, the author argues that, when establishing liability for this specific criminal act, it is necessary to take into account a number of conditions that have already been developed in international practice. To this end, the author proposes introducing relevant amendments and additions to national criminal legislation.*

Keywords: *espionage, public interest, economic sphere, computer information, confidentiality, economic secret*

Kirish

Statistik ma'lumotlarga qaraganda hozirgi vaqtda 7 mlrdga yaqin inson elektr aloqasining ko'chma tarmoqlari bilan qamrab olingan va yiliga kiberjinoyatchilik

oqibatida yetkazilgan moddiy zararining miqdori dunyo YIMning 1 foizini tashkil etadi (Rasulev, 2018). 2019-yilda jahondagi kompaniyalar ko'radigan kiberhujumlar oqibatida ko'rgan zarar 2018-yil bilan taqqoslaganda 1,6 martaga oshdi, agar 2018-yilda kiberhujumlar oqibatida ko'rilgan zarar miqdori 1,5 trln dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2019-yilda bu raqam 2,5 trln dollarni tashkil etdi. Bu hali hammasi emas, ekspertlarning ta'kidlashicha, kiberhujumlar ko'lami yildan yilga ortib boraveradi va 2030-yilda buning oqibatida jahon iqtisodiyoti 120 trln dollar miqdorida zarar ko'radi. Buning asosiy sababi sifatida kiberhujum nishoni bo'lishi mumkin bo'lgan texnologiya trendlarining o'sib borayotgani bilan izohlanmoqda.

Kiberxavfning qanchalik zararli ekanligini ko'rib o'tadigan bo'lsak, birgina misol, Kiberhujumlar bo'yicha xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha xalqaro Symantec Security tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, hozirda har soniyada dunyodagi 12 nafar insondan bittasi kiberhujum qurboni bo'lmoqda va dunyoda har yili 556 mlndan ko'proq kiberhujum uyushtiriladi hamda bunda jabrlanuvchilar ko'radigan zarar miqdori 100 mlrd AQSh dollaridan ko'proqdir (Karpova, 2014).

Cybersecurity Ventures xalqaro ekspertlarining fikricha esa, dunyo bo'ylab har 14 soniyada bitta kiberhujum sodir etilmoqda, Jahon iqtisodiy forumining prognoziga ko'ra, kiberhujumlar natijasida 2022-yilda dunyo 8 trln dollar miqdorida zarar ko'rdi.

Ma'lumki, josuslik davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan va chet el hududiga jismoniy kirish yoki masofaviy ma'lumot to'plash vositalaridan foydalanish orqali amalga oshiriladigan yashirin operatsiya (yoki bunday operatsiyalarning bir nechitasi) hisoblanadi (Jupillat, 2017).

Kiberjosuslik – chet el fuqarosi yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxsning chet el davlati, chet el tashkiloti yoki ularning agenturasiga yetkazish maqsadida davlat siri hisoblangan ma'lumotlarni kibertexnologiyalar orqali qo'lga kiritishi, yig'ishi yoki saqlashi va boshqa harakatlarni amalga oshirishiga oid jinoiy faoliyat.

Kibertexnologiyalar orqali davlat sirlarini oshkor qilish – davlat siri, harbiy sir yoki xizmat siri hisoblangan ma'lumotlarning, bu ma'lumotlar ishonib topshirilgan yoki xizmati yoxud kasb faoliyati yuzasidan ulardan xabardor bo'lgan shaxs tomonidan davlatga xoinlik qilmagan holda kibertexnologiyalar orqali oshkor qilish (Anorboyev, 2020).

Tadqiqotda mantiqiy, tarixiy, qiyosiy-huquqiy, aniq sotsiologik, ilmiy manbalarni kompleks tadqiq etish, statistik ma'lumotlar tahlili, qonun hujjatlarini sharhlash, qonunni qo'llash amaliyotini o'rganish kabi usullardan foydalanilgan.

Asosiy qism

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, josuslikni xalqaro huquq bo'yicha kvalifikatsiya qilish noaniq va qarama-qarshi, kolliziyalarga boydir (Jupillat, 2017). Tinchlik davridagi josuslikni tartibga solishning xalqaro shartnomalari mavjud bo'lmagan sharoitda tadqiqotchilar qilmishning maqomini aniqlash uchun xalqaro odat huquqiga murojaat qilishadi.

Detroyt Mersi universiteti Huquq maktabi (AQSh) professori N. Jupillat ta'kidlaganidek, doimiy va keng tarqalgan josuslik amaliyotining qonuniy va huquqiy ekanligini tan olish uchun *opinio juris* bo'lishi lozimligi talabiga rioya qilishning o'zi

yetarli emas, boisi muallifning fikricha, josuslikka nisbatan bu qoida amalda deyarli kuzatilmaydi: davlatlar to'liq qonuniylik asosida ish olib borayotganini hisobga olib, bir-birlariga josuslik qilmaydi; ular josuslikning nizoli xususiyatidan xabardor; bundan tashqari, davlatlar tarixan o'z ayg'oqchilarining sudlanganligi, deportatsiya qilinganligi yoki *personae non gratai* deb e'lon qilinishiga norozilik bildirmagan (Jupillat, 2017). Bu davlatlar o'zlarining josuslik harakatlarini qonuniy deb hisoblamasligidan dalolat beradi. Xalqaro majburiyatlarni oldindan prezupsiya qilishga yo'l qo'yib bo'lmasligi prinsipi asosida josuslikni qonuniy deb hisoblash ham mumkin emas: davlat suvereniteti haqiqatan ham uning harakatlarining qonuniyligi prezumpsiyasini anglatadi, ammo ular boshqa davlatlar suveren huquqlariga zarar yetkazmasligi shart (Jupillat, 2017).

Ko'p hollarda josuslik obyekti bo'lgan davlatlarning o'z xatti-harakatlari uning qonuniyligini anglatgan holda noto'g'ri talqin qilinadi: davlatlarning javobgarlikni amalga oshirish uchun sud yoki diplomatik vositalarga murojaat qilmasligi keng tarqalib ketganligi ularning josuslik obyekti bo'lishga roziligini anglatmaydi yoki ularga nisbatan majburiyat yo'qligini tan olishni ko'zda tutmaydi. Bag'rikenglik qonuniylikni anglatmaydi: davlatlar *status quoni* saqlab qolish, bu borada noaniqlikni ushlab turish, shuningdek, josuslik bilan shug'ullanish istagiga ega. Shunday qilib, josuslik asosan tartibga solinmagan faoliyat bo'lib, na qonuniy, na noqonuniy bir soha, o'ziga xos "kulrang zonada" qolgan.

Yel yuridik maktabi (AQSh) doktoranti A. Luben biroz boshqacha fikrni himoya qiladi (Lubin, 2016). U josuslik huquqini davlatning suveren huquqi (*jus ad explorationem*) deb hisoblaydi va uning chuqur tarixiy ildizlarga ega ekanligini, suverenitetning Vestfal konsepsiyasi bilan chambarchas bog'liqligini va zamonaviy xalqaro huquqiy tartibotda o'z ahamiyatini saqlab qolganini ta'kidlaydi (Lubin, 2016). Muallifning fikriga ko'ra, xalqaro huquqiy miqyosda kuch ishlatish va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashishni taqiqlashning tan olinishi bu huquqqa juda oz ta'sir ko'rsatdi, chunki bu davlatning mohiyati va mavjudligi huquqidan kelib chiqadi, shu jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomining 51-moddasida belgilangan o'zini o'zi himoya qilish huquqini tan oladigan qoidalarga ko'ra global xavfsizlik tuzilmasidan kelib chiqadi.

Xalqaro huquqning josuslikka nisbatan o'ta sabr-bardoshli va tolerantligi Sirakuza universiteti huquq kolleji (AQSh) faxriy professori, Milliy xavfsizlik va terrorizmga qarshi kurashish instituti direktori (AQSh) U. Benks tomonidan qayd etilgan. U xalqaro huquqni bugungi kunda rivojlangan iqtisodiy josuslik va ommaviy elektron kuzatuv amaliyotining "befarq guvohi" deb ataydi (Banks, 2017). Garchi hozirgi *status quo* razvedka faoliyatini yuritish uchun yetarli moliyaviy va texnologik resurslarga ega bo'lgan davlatlarni qanoatlantirsa-da, bu holat shiddat bilan o'zgarmoqda. Kibermakon turli davlatlar pozitsiyalaridagi tengsizliklarni kamaytiradi: qudratli davlatlarning jiddiy kiberresurslari ularning davlat va xususiy sektorlarida sezilarli zaifliklarni taqozo etadi. Bu ularni josuslikni cheklash yo'llarini izlashga majbur qilmoqda.

N. Jupillat joriy xalqaro huquq salohiyati kiberjosuslik amaliyotining rivojlanishiga qarshilik ko'rsatish imkonini berishi haqidagi pozitsiyani himoya qiladi, chunki

kiberjosuslik an'anaviy josuslikdan, jumladan, unga huquqiy baho berishdan ancha farq qiladi. Muallif ma'lumotlarni masofaviy yig'ish usullarining bir nechta toifalarini ajratib ko'rsatib, agar uning obyekti bir davlatda joylashgan bo'lsa va tegishli faoliyat boshqa davlat tomonidan yoki uning nomidan amalga oshirilsa, kiberjosuslik deb tasniflanishi mumkin, deydi (Jupillat, 2017). Bu usullarga kompyuter tarmoqlaridan foydalanish, aloqa vositalarini razvedka qilish yoki ushlash, davlat-xususiy sheriklik yoki xalqaro shartnomalar asosida faoliyat yurituvchi maxfiy axborot almashish dasturlarini kiritadi.

Kompyuter tarmoqlaridan foydalanish (shu jumladan, xakerlik hujumlari) majburlashdan foydalanish bilan bog'liq deb hisoblanishi mumkin, bu qilmishni boshqa davlatlarning ishlariga noqonuniy aralashuv sifatida kvalifikatsiya qilish sharti hisoblanadi. Bundan tashqari, xakerlik hujumlari hududga noqonuniy kirish potensial shakli hisoblanadi, chunki davlatlar o'z hududida joylashgan davlat yoki xususiy kiber infratuzilmaga nisbatan suveren huquqlarga ega.

Aloqa vositalarini razvedka qilish yoki ushlash usuli raqamli asrda yangi, shu jumladan, ekstraterritorial va transmilliy xususiyatdagi imkoniyatlarga ega bo'ldi. Ushbu usuldan foydalanishning huquqiy kvalifikatsiyasi ushlash qayerda sodir bo'layotganiga bog'liq. Masalan, suvosti kabellariga ulanish (ular Internet-trafikning qariyb 99 foizini tashiydi) 1884-yildagi suvosti telegraf kabellarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiyaga zid bo'lishi mumkin.

Chet el hududida ushlash punktlari yoki maxsus serverlarni joylashtirish boshqa davlatlarning ishlariga noqonuniy aralashishning bir ko'rinishi, bunday infratuzilmani xalqaro rejimga ega bo'lgan hududlarda joylashtirish esa ulardan tinch maqsadlarda foydalanish maqsadiga zid bo'lishi mumkin. Shuningdek, ko'lam va kontekstga qarab, davlat o'z hududidan bevosita amalga oshirilgan aloqalarni ushlab qolishi ham noqonuniy bo'lishi mumkin.

Yashirin axborot almashish dasturlarini amalga oshirish, agar u hududida axborot to'plangan davlat qonunchiligiga zid bo'lsa yoki uchinchi davlatga qarshi qaratilgan bo'lsa, davlat suverenitetini ham buzishi mumkin. Bunday dasturlar davlat xizmatlarining internet provayderlar, telekommunikatsiya kompaniyalari, internet-kompaniyalar (ijtimoiy tarmoqlar, "bulutli" xizmatlar, servis ilovalari va boshqalar) bilan tuzilgan shartnomalari, shuningdek, xalqaro shartnomalar asosida amalga oshiriladi.

N. Jupillatning so'zlariga ko'ra, kiberjosuslik, bir qator sabablarga ko'ra davlatlar o'rtasida keskinlikning kuchayishi va nizolarning paydo bo'lishi xavfini yaratadi, bu uning misli ko'rilmagan miqyosi, o'ziga xos xususiyatlari va ehtimoliy oqibatlari bilan bog'liq (Jupillat, 2017). Kiberjosuslikning iqtisodiy samaradorligi va uning masofaviy tabiati Internetning tobora taraqqiy etib borishi bilan birgalikda ma'lumotlarni ommaviy yig'ish uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochib beradi, shuningdek, uni an'anaviy shakllardagi josuslik amaliyotchilariga qaraganda kengroq davlatlar uchun ochib beradi. Zamonaviy texnologiyalar razvedka maqsadlarida katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash imkonini beradi. Natijada kiberjosuslik amaliyotida jiddiy "sakrash" sodir bo'ldi, bu esa, o'z navbatida, uning sifat xususiyatlari o'zgarishini keltirib chiqardi: an'anaviy, "bir nuqtaga qaratilgan" josuslik davlat manfaatlariga

kamroq zarar yetkazar edi va kirib borishi uncha chuqur emasdi. Bundan tashqari, kiberjosuslik moddiy yoki nomoddiy zarar yetkazish bilan birga bo'lishi mumkin.

Bizning fikrimizcha, kiberjosuslikning ushbu o'ziga xos xususiyatlari uning xalqaro huquqiy kvalifikatsiya qilish va xalqaro huquqdagi an'anaviy josuslikning mavhum maqomi o'rtasidagi farqlarni ham belgilaydi. Aralashmaslik to'g'risidagi amaldagi xalqaro huquqiy konsepsiya tegishli aktlarning ko'lami va mazmunidan kelib chiqqan holda kiberjosuslik amaliyotining rivojlanishini cheklash imkonini beradigan koordinatalar tizimidir. Bir qator davlatlarda (Braziliya, Fransiya, Germaniya, AQSh) AQSh Milliy xavfsizlik agentligi tomonidan ommaviy kuzatuv faktlari aniqlangani munosabati bilan tutgan pozitsiyalari shuni ko'rsatadiki, bu miqyos kiberjosuslikni unchalik maqbul deb bilmaydi, chunki bu davlatlarga o'z hududida inson huquqlari asosiy kafolatlarini ta'minlashga imkon bermaydi.

Boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashishga yo'l qo'yilmasligi xalqaro huquqiy tamoyili kiberjosuslik amaliyotining rivojlanishiga qarshi kurashishning eng asosiy huquqiy negizlaridan biri hisoblanadi. V. Banks boshqa yondashuvlarga ham e'tibor qaratadi (Reid, 2016). Jumladan, elektron kuzatuvni inson huquqlari nuqtayi nazaridan 1966-yildagi Fuqarolik siyosiy huquqlari to'g'risidagi xalqaro paktning 17-moddasidagi shaxsiy hayotga o'zboshimchalik yoki noqonuniy aralashuvdan himoyalash kafolatlari va inson huquqlariga doir boshqa xalqaro bitim va shartnomalarning tegishli qoidalari buzilishi deb hisoblash mumkin. Shuningdek, davlatlar milliy xavfsizlik va boshqa maqsadlardagi (shu jumladan, iqtisodiy va tijorat) josuslikni farqlash, tor ma'noda xavfsizlikni ta'minlashga qaratilmagan tegishli xatti-harakatlarga nisbatan muvofiqlik pozitsiyasini tanlashi mumkin. Buning uchun xalqaro miqyosda ichki huquqiy tartibga solish tajribasidan foydalanish mumkin, Jahon Savdo Tashkiloti mexanizmlari jalb qilinishi va 2001-yildagi Kompyuter axboroti sohasidagi jinoyatlar to'g'risidagi konvensiyaning tegishli qoidalari bilan to'ldirilishi mumkin.

Jinoyat obyekti, masalan, maxfiylik qoidalari bilan himoyalangan shaxsiy ma'lumotlar bo'lishi mumkin. Shaxsning huquqlariga zarar yetkazilgan taqdirda (masalan, mualliflik huquqi egasining ma'naviy huquqlari buzilgan taqdirda) alohida pul miqdori talab qilinishi mumkin, uning jiddiyligi qo'shimcha alohida pul miqdori talabiga asos bo'ladi. Jumladan, ma'lumotlarning xususiyatiga qarab da'vogarning shaxsiy huquqlariga qo'shimcha zarar yetishi mumkin, ularning jiddiyligi qo'shimcha alohida pul miqdorini, shuningdek, ayrim yurisdiksiyalarda nazarda tutilgan qonun bilan belgilangan zarar undiruviga asos bo'ladi.

Milliy qonunchilikda zarar asosan ikki xil shaklda bo'ladi, da'vogar ko'rgan zarar yoki boy berilgan foyda sifatida belgilanadigan *haqiqiy zarar* (International Association for the Protection of Intellectual Property, 2017) va *asossiz orttirilgan boylik*, uning ostida huquqbuzar tomonidan huquqni buzgan holda asossiz ravishda olingan foyda tushuniladi.

Ayrim mualliflarning fikriga ko'ra (Creative Commons, n.d.), ma'lumotlarning tarqalib ketishini shaxsiy ma'lumotga zarar sifatida tan olish uchun yetarli asos va dalillar bo'lishi talab etiladi. Darhaqiqat, shaxsiy ma'lumot to'varga aylanadi, chunki foydalanuvchilar odatda boshqa xizmatlar evaziga o'zlarining shaxsiy

ma'lumotlarini taqdim etishga rozi bo'ladilar. Internet uchun odatiy biznes modelida ushbu ma'lumotlar onlayn platformalar (ijtimoiy tarmoq, qidiruv tizimi, kontent va boshqalar) tomonidan boshqa mahsulot yoki xizmatlar uchun maqsadli reklama taklif qilishda ishlatiladi.

Bundan tashqari, bunday tizimlar o'z-o'zidan tashkil etilganligi sababli sun'iy intellektni qo'llashda shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash masalalari tashvish uyg'otadi (Artificial Intelligence and the Legal Profession, 2017). Rivojlanayotgan yoki kutilayotgan muammolarni hal qilish muvozanatli yondashuvni talab qiladi, chunki haddan tashqari maxfiylik ham salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin (Bughin et al., 2017).

Ma'lumotlarni himoya qilish organlari shaxsiy ma'lumotlarga oddiy tovar sifatida qarashni istamasa ham, ma'lumotlarni baholash qiyin bo'lsa-da, ma'lumotlarni himoya qilishning yangi tizimi shaxsiy ma'lumotlar bozor almashinuvi va "shartnoma amaliyoti"ning bir qismi ekanligi g'oyasini ma'lum darajada tasdiqlab, axborotni mulk sifatida ko'radi.

Xususiyy sektorda Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va elektron hujjatlar to'g'risidagi federal qonun (PIPEDA) kompaniyalarning shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish tartibini belgilaydi, bunda axborot bilan ishlashning o'nta tamoyili joriy etilgan, ularga ma'lumotlarni qayta ishlashda maxfiylikni saqlash, aniqlik va haqqoniylik, ehtimoliy zararni kamaytirish, jismoniy shaxslar uchun kamsitilmaslik kafolatlarini o'z ichiga oladi (PIPEDA, 2019).

Linkoln Memorial universiteti Dunkan huquq maktabi (AQSh) professori M. Reyd iqtisodiy josuslikka qarshi kurashishda alohida davlatlarning tajribasini o'rgandi. U AQSh, Kanada, Yangi Zelandiya, Buyuk Britaniya, Avstraliya, Yaponiya va ayrim Lotin Amerikasi davlatlarining yondashuvlarini tahlil qildi va kiberjosuslik amaliyotining faol rivojlanishi va bu chaqiruvga global javob berishning kamchiliklarini qayd etdi (Reid, 2016). Muallif buning sabablarini rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar manfaatlari o'rtasidagi qarama-qarshilik, davlat va xususiyy sektor o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishga bo'lgan yondashuvlardagi farqlar, turli mamlakatlardagi madaniy va huquqiy tushunchalarning farqlanishi, milliy jinoyat qonunchilik siyosati yetarli darajada qat'iy emasligi bilan bog'laydi.

Demak, aytish mumkinki, kiberjosuslik jinoyati ruxsatsiz, noqonuniy, turli maqsadlarda himoyalangan ma'lumotlarga kirish jinoyati bo'lib, bu jinoyat kompyuter xavfsizlik tizimlarini chetlab o'tish natijasida yuz beradi. Jinoyatni amalga oshirishda maxsus josuslik dasturlari va troyanlar ishlatiladi. Kiberhujum mahalliy va xalqaro tarmoqqa hujum qilish orqali amalga oshiriladi.

Kiberjosuslik jinoyati siyosiy, harbiy, iqtisodiy va aralash toifada sodir etiladi. U mintaqaviy, davlat ichida yoki xalqaro miqyosda sodir etilishi mumkin. Kiberhujum yuqori malakali va obro'li shaxslar, korporatsiyalar yoki davlatlarga nisbatan qaratilgan bo'ladi. Joriy 2020-yilda rus fuqarosi va josusi Dmitriy Badin Germaniya kansleri Angela Merkelning elektron pochtasiga kiberhujum uyushtirgan va uning maxfiy ma'lumotlarini o'g'irlagan, bundan tashqari, 2015-yilda APT28 yashirin

guruh a'zosi sifatida faoliyat yuritgan bu shaxs o'sha davrda kansler va bundestag deputatlarining elektron pochta orqali ma'lumotlarni o'zlashtirgan. Shu sababli 2020-yil 5-mayda Germaniya federal prokurori ushbu shaxsga nisbatan hibsga olish haqida order bergan (Salim, 2020).

Kiberjosuslik uchun O'zbekiston Jinoyat kodeksining 160-moddasida, Xitoy Jinoyat kodeksining 311-moddasida (Chzhan, 2016; Makarova & Vasilenko, 2016), Fransiya Jinoyat kodeksining 411-1-moddasida (Romanovskiy, 2017), Litva Jinoyat kodeksining 119-moddasida (Government of the Republic of Lithuania, 2011), Qozog'iston Jinoyat kodeksining 176-moddasida (Republic of Kazakhstan, 2014), Tojikiston Jinoyat kodeksining 308-moddasida (Republic of Tajikistan, 1998), Qirg'iziston Jinoyat kodeksining 308-moddasida (Kyrgyz Republic, 2021), Ukraina Jinoyat kodeksining 114-moddasida (Ukraine, 2001), Belarus Jinoyat kodeksining 358-moddasida (Republic of Belarus, 1999), Latviya Jinoyat qonunining 85-moddasida (Republic of Latvia, n.d.) jinoiy javobgarlik nazarda tutilmagan.

Shu munosabat bilan, axborot texnologiyalarining keyingi rivoji, robototexnika turli maqsadlarni ko'zlab yaratilayotgani, texnologiyaning o'zi insoniyatga qarshi kurashish uchun vosita bo'lishi mumkinligi, davlatlarning xavfsizligi va suverenitetini saqlash va yuqorida ta'kidlangan holat respublika hududida ham sodir etilishining oldini olish maqsadida, bizningcha, kiberjosuslik jinoyati uchun alohida javobgarlik belgilash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Bugun kiberjosuslikning iqtisodiy samaradorligi va uning masofaviy tabiati Internetning tobora taraqqiy etib borishi bilan birgalikda ma'lumotlarni ommaviy yig'ish uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochib beradi, shuningdek, uni an'anaviy shakllardagi josuslik amaliyotchilariga qaraganda kengroq davlatlar uchun ochib beradi.

Asosiy obyekt – siyosiy, harbiy, iqtisodiy va yaqindan beri shaxsiy ma'lumotlar.

Shaxsiy ma'lumot allaqachon tovarga aylandi, chunki foydalanuvchilar odatda boshqa xizmatlar evaziga o'zlarining shaxsiy ma'lumotlarini taqdim etishga rozi bo'ladilar. Internet uchun odatiy biznes modelida ushbu ma'lumotlar onlayn platformalar (ijtimoiy tarmoq, qidiruv tizimi, kontent va boshqalar) tomonidan boshqa mahsulot yoki xizmatlar olishda talab qilinadi, ayni damda bu kiberjosuslar uchun yengil o'ljaga aylanmoqda.

Respublika hududida kiberjosuslik sodir etilishining oldini olish maqsadida kiberjosuslik jinoyati uchun alohida javobgarlik belgilash maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES

1. Anorboyev, U. (2020). Cybercrime in legislation Republics of Uzbekistan. *European Journal of Research volume*, 5(5), 20–28. 10.37057/2521-3261<https://journalofresearch.info/>

2. Artificial Intelligence and the Legal Profession. (2017). The Law Society's Horizon Scanning programme (pp. 14, 10). <https://www.lawsociety.org.uk/support-services/documents/AI-and-the-legal-profession-horizon-scanning-report/>
3. Banks, W. C. (2017). Cyber espionage and electronic surveillance: Beyond the media coverage. *Atlanta: Emory law journal*, 66(3), 513–525.
4. Bughin, J., Hazan, E., Ramaswamy, S., Chui, M., Allas, T., Dahlström, P., Henke, N., & Trench, M. (2017). Artificial intelligence: The next digital frontier? Discussion Paper. (p. 75; 37). McKinsey Global Institute <https://www.mckinsey.com//media/McKinsey/Industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20can%20deliver%20real%20value%20to%20companies/MGI-Artificial-Intelligence-Discussion-paper.ashx>
5. Creative Commons. (n.d.). Creative Commons licenses. <https://creativecommons.org/licenses/>
6. Chzhan, T. S. (2016). Obzor k ugolovnoy zakonodatelstva o borbe s terrorizmom i «Zakona o borbe s terrorizmom» Kitaya» [Review of the Criminal Law on Counter-Terrorism and the Anti-Terrorism Law of China]. *Yevraziyskiy Nauchniy Jurnal [Eurasian Scientific Journal]*, 5, 230–235. SzanSzemey https://chinalaw.center/administrative_law/china_state_security_law_2015_russian/
7. Government of the Republic of Lithuania. (2011, June 29). Resolution No. 796 on the approval of the programme for the development of electronic information security (cyber-security) for 2011–2019. https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Lithuania_Cyber_Security_Strategy.pdf
8. International Association for the Protection of Intellectual Property (AIPPI). (2017). Summary report: Study question on quantification of monetary relief (p. 3).
9. Jupillat, N. (2017). From the Cuckoo's Egg to global surveillance: cyber espionage that becomes prohibited intervention. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*. Chapel Hill, 42(4), 974–978.
10. Karpova, D. N. (2014). Kiberprestupnost: globalnaya problema i yeye resheniye [Cybercrime: A Global Problem and Its Solution]. *Vlast [Power]*, 8, 46.
11. Kyrgyz Republic. (2021). Criminal Code of the Kyrgyz Republic. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru/111527>
12. Lubin, A. (2016). Espionage as a sovereign right under international law and its limits. Washington: *International law students association quarterly*, 24(3), 22–28.
13. Makarova, Y. Yu., & Vasilenko, A. A. (2016). Profilaktika i borba s kiberterrorizmom v Kitaye. Kitayskiy opit v Rossii [Prevention and combating cyberterrorism in China. The Chinese experience in Russia]. <https://core.ac.uk/download/pdf/155234277.pdf>
14. PIPEDA. (2019, May). Fair information principles. Office of the Privacy Commissioner of Canada. https://www.priv.gc.ca/en/privacy-topics/privacy-laws-in-canada/the-personal-information-protection-and-electronic-documents-act-pipeda/p_principle/.
15. Rasulev, A. (2018). Axborot texnologiyalari va xavfsizligi sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashishning jinoyat- huquqiy va kriminologik choralarini takomillashtirish [Improving criminal, legal and criminological measures to combat crimes in the field

of information technology and security] (p. 5). [Doctoral dissertation abstract in legal sciences].

16. Reid, M. (2016). A comparative approach to economic espionage: is any nation effectively dealing with this global threat? Coral Gables: *University of Miami law review*, 70(3), 757–829.

17. Republic of Kazakhstan. (2014, July 3). Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. *Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazakhstan [Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan]*. 13-I, 13-II, Art. 83.

18. Republic of Tajikistan. (1998, May). Criminal Code of the Republic of Tajikistan. The Supreme Council of the Republic of Tajikistan, No. 9, Art. 68; 69. No. 22, Art. 306.

19. Republic of Belarus. (1999). Criminal Code of the Republic of Belarus. https://kodeksy-by.com/dictionary/m/modifikatsiya_komp_yuternoj_informatsii.htm

20. Republic of Latvia. (1999). Criminal Code of the Republic of Latvia. <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424&subID=100106935,100106943,100106966,100107135#text>

21. Romanovskiy, G. B. (2017). Ugolovnaya otvetstvennost za akty terrorizma vo Fransii [Criminal liability for acts of terrorism in France]. *Nauka. Obshchestvo. Gosudarstvo [Science. Society. State]*. 3(19). <http://esj.pnzgu.ru>

22. Salim, S. (2020). Rus josusi Angela Merkelning elektron pochta-siga o'g'rincha kirdi. Rasmiy Berlin bundan darg'azab... [A Russian spy hacked into Angela Merkel's email. Official Berlin is furious...]. <https://www.xabar.uz/uz/xorij/rus-josusi-angela-merkelning-elektron>

23. Ukraine. (2001, April). Criminal Code. *Vedomosti Verkhovnoy Radi Ukraini [Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. No. 2341-III.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2025-yil 4-son